

КОНЦЕПТ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ В ПОЛІТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ, РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ І КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Лун Фен

кандидат педагогічних наук

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майд. Свободи, 6, Харків, Україна

orcid.org/0000-0002-8192-2781

longeng.happy@hotmail.com

Ключові слова: вища освіта, здобувачі, інтернаціоналізація, КНР, менталітет, політична культура, російська школа китаїстів, Україна, університет.

Статтю присвячено проблемі формування політичної культури в закладах вищої освіти України, Російської Федерації, Китайської Народної Республіки. Автор висловив думку про те, що політична культура як соціально-педагогічний феномен є стабілізуючим чинником у формуванні якості вищої освіти. Констатовано, що національний менталітет у політичній культурі університетів є базовим компонентом.

Автором конкретизовано спільні синтезуючі риси національного менталітету українського і китайського народів з огляду на творення ціннісних смислів політичної культури в університетах. Це такі ментальні характеристики, як: естетична спрямованість сприйняття довкілля, поетичність, віротерпимість, товариськість, глибоке шанування традицій, обережне ставлення до нового, прагнення постійності, господарювання. Зазначено, що важливим є концепт національної ідентифікації особистості, осмислення і розвиток кращих рис національної ментальності кожного народу. Проаналізовано змістовий компонент на прикладі робочої навчальної програми «Політична культура» у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. Зазначено, що формування політичної культури в університеті відбувається системно і наскрізно. Багато уваги приділяється виробленню поведінкових навичок і осмисленій національній самоідентифікації особистості. Автором статті запропоновано алгоритм формування політичної культури в університетах на основі концепту національного менталітету. Цей алгоритм синтезується зі схемою формування політичної культури як системи, процесу, курсу через національну гордість, національну ідентичність, визнання легітимності уряду, принципи його побудови, роль громадян у збереженні політичної стабільності, осмислення пріоритетів політичного курсу країни.

У статті визначено перспективи подальшого розроблення заявленої ідеї: дослідження позицій української і китайської молоді щодо ментальної основи політичних переконань, формування відповідних поведінкових моделей громадянської активності, вивчення процедур зближення і збагачення національних культур і молодих учасників політичних процесів країн, які розглядалися.

THE CONCEPT OF THE NATIONAL MENTALITY IN THE POLITICAL CULTURE OF THE UNIVERSITIES OF UKRAINE AND CHINA

Long Feng

Candidate of Pedagogical Sciences

V. N. Karazin Kharkiv National University

Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-8192-2781

longeng.happy@hotmail.com

Key words: *higher education, applicants, internationalization, China, mentality, political culture, Russian school of China, Ukraine, university.*

The article is devoted to the problem of formation of political culture in higher education institutions of Ukraine, Russia and China. The author expressed the position that political culture as a socio-pedagogical phenomenon is a stabilizing factor in shaping the quality of higher education. It is stated that the national mentality in the political culture of universities is a basic component. The author concretizes the common synthesizing features of the national mentality of the Ukrainian and Chinese peoples in view of the creation of value meanings of political culture in universities. These are the following mental characteristics: aesthetic orientation of the perception of the environment, poeticism, religious tolerance, camaraderie, deep respect for traditions, careful attitude to the new, the desire for permanence, management. It is noted that the concept of national identity, understanding and development of the best features of the national mentality of each nation is important.

The content component is analyzed on the example of the working curriculum "Political Culture" at V.N. Karazin Kharkiv National University. It is noted that the formation of political culture at the university is systematic and thorough. Much attention is paid to the development of behavioral skills and meaningful national self-identification. The author of the article proposes an algorithm for the formation of political culture in universities based on the concept of national mentality. This algorithm is synthesized with the scheme of forming political culture as a system, process, course through national pride, national identity, recognition of government legitimacy, principles of its construction, the role of citizens in maintaining political stability, understanding the priorities of the country's political course. The article identifies prospects for further development of the stated idea: study of the positions of Ukrainian and Chinese youth on the mental basis of political beliefs, formation of appropriate behavioral models of civic activity, study of procedures for rapprochement and enrichment of national cultures and young participants in surveyed countries.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Виразною тенденцією сучасної університетської освіти стали інтернаціоналізація і партнерство закладів вищої освіти, професійних і академічних спільнот для забезпечення якості освіти. Варто відмітити, що політична культура як соціально-педагогічний феномен у цих процесах є своєрідним стабілізуючим чинником. Актуальність вивчення проблематики формування політичної культури в університетах зумовлена демократичними перетвореннями, що відбуваються в політичному, соціокультурному, освітньому житті наших держав. Аналіз ціннісного базису національного менталітету для формування полі-

тичної культури в університетах дасть змогу проаналізувати системні зрушення в політичному світогляді народів, прогнозувати розвиток подій культурного порядку. У цих процесах важливим є концепт національної ідентифікації особистості, осмислення і розвиток кращих рис національної ментальності кожного народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Актуальні питання політичної культури презентовано в колективній монографії «Теорія основ політики» (2000 р.) Ан Цзінгуном, Ван Шаосинем, Хуа Аньганом, Чжан

Сінцзю, Ши Сюехуа, Лін Сунле [13]. Національний менталітет як ресурс етногенезу досліджував Л. Гумільов (2012 р.) [4]. Національні особливості розвитку культурної сфери Китайської Народної Республіки (далі – КНР) вивчав В. Кіктенко (2017 р.) [7]. Національний концепт політичної культури презентовано у працях В. Попкова (2015 р.) [10; 11]. Національний компонент формування культури здобувачів вищої освіти презентовано в публікації В. Ворожбіт-Горбатюк, Н. Борисенко (2020 р.) [3]. Засадничі аспекти вивчення витоків національного контексту китайської і європейської загальної і політичної культури розкрито у праці Лі Чуаньчжу (2000 р.) [8].

Формулювання ідей статті (постановка завдань). Метою публікації визначено розкриття сутності та значення концепту національного менталітету в політичній культурі університетів України, Російської Федерації (далі – РФ), КНР. Завдання: конкретизувати спільні синтезуючі риси національного менталітету українського, російського і китайського народів з огляду на творення ціннісних смислів політичної культури в університетах, проаналізувати відповідний змістовий компонент на прикладі робочої навчальної програми «Політична культура» у Харківському національному університеті (далі – ХНУ) імені В.Н. Каразіна.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Активна співпраця між закладами вищої освіти України і КНР останніми роками відкрила великі можливості для партнерства і культурної комунікації. Саме цим зумовлені академічні ініціативи і соціокультурна співпраця між закладами вищої освіти наших держав. Цікавим видається вивчення концепту національного менталітету різних країн у формуванні політичної культури в університетах.

Як відомо, національний менталітет є сукупністю сталих, історично, культурно, соціально, географічно, природно-кліматично зумовлених духовних цінностей, навичок, звичок, стереотипів поведінки, символів і способу мислення. Ці утворення відображають уявлення етнічної спільноти людей конкретної епохи, соціального простору про світ і себе у світі. Менталітет визначає мотиви поведінки, учинки людей, виразно простежується у спілкуванні та свідомості. Зазначимо, що національний менталітет українців сформовано упродовж тривалого культурного періоду у сприятливих умовах розвитку етносу, але суперечливих процесах національної ідентифікації. З-поміж розмаїття рис національного менталітету в контексті заявленої теми публікації виокремимо такі з них: кордоцентризм (сердечне ставлення до себе і світу загалом, емоційне чуттєве про-

живання всіх подій), анемізм (олюднення всього довкола, опора в релігійних віруваннях на давні народні традиції), автохтонність (усамітненість, висока автономність, самодостатність, прагнення певного розмежування особистісного і колективного), авантюрно-козацький стиль поведінки, зорієнтований на боротьбу з ворогами, захист віри, щирість у доброму ставленні до жінки, дітей, людей похилого віку; естетизація буденного життя, уміння милуватися красою природи, поезії, пісні. Також виразними для українського менталітету є поетичність, віротерпимість, товариськість, глибоке шанування традицій, обережне ставлення до нового, прагнення постійності, господарювання. Це далеко не повний перелік рис національного менталітету українського народу. Ми зробили спробу виокремити ті, що певною мірою синтезуються з національним менталітетом жителів Піднебесної.

Варто наголосити на тому, що осмислення культурних традицій КНР в Україні в основі багато в чому спирається на результати Ленінградської наукової школи китаїстів на чолі з Л. Гумільовим (2012 р.) [4]. Саме дослідження цього вченого заклали принципові положення розуміння китайського менталітету в контексті традиціоналістичного правотворення кінця ХХ ст. Зокрема, для нас значущі виокремлені вченим принципові положення національного менталітету Піднебесної, а саме: верховенство держаного загального інтересу над індивідуальним; апіорність світоцентричного сприйняття Батьківщини, коли Китай сприймається як центр світу; у системі життєвих ціннісних орієнтирів опора на релігійні течії конфуціанства, даосизму, лугізму, буддизму. Погоджуємося з дослідником В. Кіктенком (2017 р.) [7], який наголосив на принципових особливостях різниці світосприйняття і пізнання у КНР і жителів країн Заходу. Серед особливостей китайської ментальності варто виокремити образність мислення і чуттєвість світосприйняття, що є базисом формування таких рис у жителів КНР, як суворість, практичність, свідомий матеріалізм, конкретно-раціональний підхід за будь-яких життєвих обставин [10]. Для громадянина КНР нормою є свідоме осмислення конкретних речей на тонкому психологічному рівні. Базисом національного менталітету російського народу, за слушним твердженням М. Лосського (1957 р.) [9], є релігія. Однак, на відміну від української і китайської культурних традицій, апіорним для російської культури є компонент страждання – умова духовного очищення і зростання особистості. У російській ментальності так само простежуються спільні риси з українською і китайською культурами, як-от одухотворене сприйняття краси довкілля, прагнення гармонії і відчуття щастя на основі моральної

свідомості. Для національного менталітету російського народу характерними є ознаки суперечностей, антиномій, пограничність категорій і ціннісних понять. У прагненні свободи й автономності, наприклад, росіяни тяжіють до стереотипу підлеглості. У Росії все може стати чинником політичної культури, зокрема й моральні імперативи. У цьому вбачається певна спільність із китайською політичною культурною традицією. Прагнення свободи часто виражається через бунтарство, авантюризм. Зазначимо тут, що релігія слугує основою для екзистенційної єдності європейського та китайського ментального базису мислення. Підтримуємо думку М. Згуровського (2010 р.) щодо констатації факту: релігійні чинники визначають гео економічну модель кожної держави [5].

Концепт національного менталітету в цій контекстній публікації розкриває своєрідний суб'єктивізм політичної культури, а саме: ціннісні орієнтири, які сформувалися під впливом історії, географічних і економічних умов; міфи, стереотипи і символи, національний дух, елементи народної психології, які визначають ціннісні ставлення людини до влади, до себе і визначають рушії громадянської активності особистості. Варто виокремити різницю у розумінні значущості національного менталітету у формуванні політичної культури. Так, це і система духовних явищ в політичному житті народу, держави (С. Верба) [6, с. 208], і компоненти нормативних вимог, стандартизованих правил, певної логіки громадянської активності (С. Уайт) [6, с. 208], взірці поведінки в політичних акціях, процесах (Дж. Плейно) [6, с. 209], важелі управлінського впливу в політичних акціях (М. Дуглас) [6, с. 209], підґрунтя створення політичних переконань та ідеалів (У. Розенбаум) [2]. У процесі розгляду концепту національного характеру у формуванні політичної культури закладів вищої освіти країн зазначимо, що цей концепт дає ціннісне значення і суб'єктивує відчуття громадянськості здобувача вищої освіти. КНР орієнтує світову спільноту на цінності конфуціанської культури (Лі Чуаньчжу) [8]. У контексті заявленої проблеми зазначимо, що формування політичної культури в університетах України відбувається наскрізно, у всіх компонентах освітнього процесу. Здобувачі мають змогу глибоко зануритися в дослідження феноменів політичної культури під час опанування філософії політики, політичної культури. Так, у процесі вивчення матеріалів з означеної теми нашу увагу привернула програма навчальної дисципліни «Політична культура» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за напрямом підготовки 6.030104 «Політологія», розробник – Л. Півнева, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (2021 р.) [11].

Ця програма складена для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «політологія». Предметом визначено політичну культуру як теоретичне явище та її прояви в різних країнах. Виразними є міждисциплінарні зв'язки. Зміст навчальної дисципліни розкриває теоретичні питання концепції політичної культури, приклади національних політичних культур України, Росії, США та Канади. У контексті заявленої в цій публікації теми зазначимо, що розробником зосереджено увагу на ознайомленні студентів із концепцією політичної культури, презентовано алгоритм формування в них відповідного понятійного апарату типів політичної культури, її структури, компонентів, моделей, етапів політичної соціалізації. Відмітимо прагнення розробника програми навчити здобувачів самостійно використовувати методику аналізу політичних культур для вивчення політичної культури України та країн світу. З огляду на змістову частину презентованої навчальної програми концепт національного менталітету представлений у розгляді таких проблем, як: соціокультурна система політичної культури; концепції політичної культури; політична свідомість, поведінка і відповідна соціалізація в парадигмі політичної культури [12]. Трендовими, на наш погляд, є теми, які розкривають актуальні моменти розвитку національного менталітету як базису політичної культури: критерії, за якими громадяни різних країн різняться у своїх політико-культурних перевагах, сприйняття моделі політичної культури своєї країни, виокремлення найважливіших політичних цінностей і поведінкових орієнтацій.

Процес і механізми формування політичної культури в університетах України, РФ і КНР, безумовно, ґрунтуються на національній ідентифікації й осмисленому прийнятті національного менталітету. Алгоритмізоване бачення формування політичної культури в університетах на основі концепту національного менталітету бачиться так. Крок 1. Свідоме засвоєння норм і опанування способів соціальної взаємодії на основі глибокої рефлексії національного менталітету, вироблення системи ментально зумовлених мотивів, очікувань та можливих дій у реаліях політичного життя. Крок 2. Вироблення індивідуальних ціннісно-сміслових орієнтацій щодо політики учасників національної політичної системи, що утворює підстави політичних дій, громадянської активності особистості. Крок 3. Демонстрування ставлення до себе: самоідентифікація як суб'єкта політичної взаємодії, здатного до самостійного відповідального політичного вибору, законослухняного громадянина, здатного обстоювати власні права. Крок 4. Прояви національного менталітету і відповідної рефлексії у ставленнях до

інших людей, а саме: терпимість, повага до політичних прав і свобод інших, готовність до співпраці, довіра і розумний скептицизм, політична відповідальність. Крок 5. Орієнтування на ціннісно-сміслові аспекти національного менталітету у ставленні до політичної системи, проявах почуття громадянства, патріотизму. Крок 6. Опора на кращі позитивні риси національного менталітету у ставленні до владних інституцій (контроль, оцінка, громадянська активність). Крок 7. Ментальна своєрідність і неповторність у проявах ставлення до політичного світу, зокрема: розуміння співвідношення глобального та національного в суспільному житті, прагнення збереження миру й безпеки, готовність до міжкультурної співпраці. Презентований алгоритм успішно синтезується із запропонованою Г. Алмондом (1989 р.) схемою формування політичної культури як системи, процесу, курсу через національну гордість, національну ідентичність, визнання легітимності уряду, принципи його побудови, роль громадян у збереженні політичної стабільності, осмислення пріоритетів політичного курсу тощо [1].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У статті презентовано алгоритмізоване бачення формування політичної культури здобувачів вищої освіти з опорою на національний менталітет. Виразно

простежується роль рефлексії і прийняття можливості національної самоідентифікації особистості й активної громадської позиції в політичних реаліях сьогодення. Людяність, естетизація буття, працьовитість, шанування культурних і релігійних традицій – риси національного менталітету, які розкривають сприятливі перспективи інтенціоналізації освіти загалом, політичної культури здобувачів університетів країн, що розглядаються. Об'єднувальними цінностями є людяність, гармонія із природою. Підсумовуючи стислий аналіз концепту національного менталітету у формуванні політичної культури, яка в університетах є наскрізною, концентруємо увагу на національній і громадянській ідентифікації кожної особистості, що виразно підкреслено в навчальній програмі навчальної дисципліни «Політична культура» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за напрямом підготовки 6.030104 «Політологія», розробник – Л. Півнева, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Перспективним є дослідження сучасних позицій української і китайської молоді щодо ментальної основи політичних переконань, формування відповідних поведінкових моделей громадянської активності, дослідження процедур зближення і збагачення національних культур і молодих учасників політичних процесів різних держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Almond G., Verba S. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton : Princeton University Press, 1989. 562 p.
2. Rosenbaum W. *Political Culture*. New York : Praeger, 1975. 181 p.
3. Ворожбіт-Горбатюк В., Борисенко Н. Козацька педагогіка – характерні ознаки. *Новий колегіум*. 2020. № 2 (100). С. 40–45.
4. Гумилев Л. *Этносфера: история людей и история природы. Этногенез и биосфера земли*. Москва : Эксмо, 2012. 1056 с.
5. Згуровський М. *Геоенкономічні сценарії розвитку і Україна*. Київ : Академія, 2010. 328 с.
6. *История психологии в лицах: Персоналии. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь : в 6 т. / под общ. ред. А. Петровского*. Москва : ПЕРСЭ, 2005. С. 208–209.
7. Кіктенко В. Геоенкономічне зростання Китаю у сучасному світі. *Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 22 лютого 2017 р.* URL: http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/4/Visn_4-2017%2B8.pdf (дата звернення: 12.10.2021)
8. Ли Чуаньчжу. Лунь дандай Чжунго гунминь чжэнчжи вэньхуа ды ижисин юй ча'исин (О единстве и различии гражданской политической культуры в современном Китае). *Аньхуэй цзяо'юй сюэюань сюэбао*. 2000. № 2. С. 1–14.
9. Лосский Н. *Характер русского народа*. Frankfurt am Main : Посев, 1957. 152 с.
10. Попков В. Политическая культура современного Китая – новый подход к решению проблем мировой цивилизации. *Тези міжнародної конференції. China. Dalian Forum Annual Meeting*. 2015. С. 154–158.
11. Попков В. Університет як чинник політичної культури. *Ювілейна збірка наукових праць, присвячена 150-річчю Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. Одеса, 2015. С. 94–103.
12. Робоча навчальна програма «Політична культура». URL: http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/robocha_programa15_16/pivnevapolkultur.pdf (дата звернення: 12.10.2021).
13. Чжэнчжи чжугути лунь (Теория основ политики) / под ред. У. Дайна и др. Тайюань, 2000. 373 с.

REFERENCES

1. Almond G., Verba S. (1989). *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton : Princeton University Pres. 562 p. [in English].
2. Rosenbaum, W. (1975). *Political Culture*. N. Y. : Praeger. 181 p. [in English].
3. Vorozhbit-Horbatiuk V.V., Borysenko N.O. (2020). Kozatska pedahohika – kharakterni oznaky. [Cossack pedagogy – characteristic features]. *Novyi Kolehium*. № 2 (100). S. 40–45 [in Ukrainian].
4. Gumilev L. (2012). *Etnosfera: istoriya lyudey i istoriya prirody. Etnogenez i biosfera zemli*. [Ethnosphere: the history of people and the history of nature. Ethnogenesis and biosphere of the earth]. M. : EKSMO. 1056 s. [in Russian].
5. Zghurovskyi M. (2010). *Heoekonomichni stsenarii rozvytku i Ukraina*. [Geoeconomic development scenarios and Ukraine]. K. : Akademia. 328 s. [in Ukrainian].
6. Istoriya psihologii v litsah: Personalii (2005). [History of psychology in persons: Personalities]. *Psihologicheskyy leksikon. Entsiklopedicheskyy slovar: [v 6-ti t.]*. Pod obsch. red. A.V. Petrovskogo. Moskva: PERSE. S. 208–209 [in Russian].
7. Kiktenko V. (2017). Heoekonomichne zrostannia Kytaiu u suchasnomu sviti [China’s geoeconomic growth in the modern world]. *Stenohrama naukovoi dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 22 liutoho 2017 roku*. URL: http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/4/Visn_4-2017%2B8.pdf (12.10.2021) [in Ukrainian].
8. Li Chuanchzhu. Lun danday (2000). Chzhungo gunmin chzhenchzhi venhua dyi izhisin yuy cha’isin (O edinstve i razlichii grazhdanskoy politicheskoy kulturyi v sovremennom Kitaye) [On the unity and difference of civic political culture in modern China]. *Anhuey tszyao ’yuy syueyuan syuebao*. № 2. S. 1–14 [in Chinese].
9. Losskij N. (1957). *Harakter russkogo naroda* [The character of the Russian people]. Possev-Verlag, V. Gorachek K.G., Frankfurt am Main. 152 s. [in Russian].
10. Popkov V. (2015). Polytycheskaia kultura sovremennoho Kytaia – novyyi podkhod k resheniyu problem myrovoi tsyvylyzatsyy [The political culture of modern China is a new approach to solving the problems of world civilization]. *Tezy mizhnarodnoi konferentsii. China. Dalian Forum Annual Meeting*. P. 154–158 [in Russian].
11. Popkov V. (2015). Universytet yak chynnyk politychnoi kultury. [University as a factor of political culture]. *Yuvileina zbirka naukovykh prats, prysviachena 150-richchiu Odeskoho natsionalnoho universytetu im I.I. Mechnykova*. Odesa. S. 94–103 [in Ukrainian].
12. Robocha navchalna prohrama “Politychna kultura” (2021). [Working curriculum “Political Culture”]. URL: http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/robocha_programa15_16/pivnevapolkultur.pdf (12.10.2021) [in Ukrainian].
13. Chzhenchzhi chzhuti lun (2000). (Teoriya osnov politiki) [Policy theory]. Pod red. U Dayna i dr. Tayyuan. 373 s. [in Chinese].